

UOT 94” 19/...”

İSLAM ƏMƏKDAŞLIQ TƏŞKİLATI VƏ TÜRKİYƏ

A.A.BABAYEVA
Bakı Dövlət Universiteti
 aybanizababayeva@bsu.edu.az

Məqalədə təşkilatın islam ölkələrində rolu və Türkiyə Cümhuriyyəti arasındakı əməkdaşlıq və əlaqələr nəzərdən keçirilir. Məqalədə, islam ölkələrində baş verən hadisələr, münaqişələr, Türkiyənin bu hadisələr ətrafında rolundan bəhs edilir. Üzvlər dövlətlər arasında qardaşlıq və həmrəylik əlaqələrinin genişləndirilməsi, möhkəmləndirilməsi, ümumi maraqların qorunması və mühafizəsi, eləcə də üzvlər dövlətlərin haqlı mövqelərinin dəstəklənməsi, həmçinin beynəlxalq aləmdə və xüsusilə İslam aləmində üzləşdikləri problemlərə münasibətdə üzvlər dövlətlərin səylərinin birləşdirilməsi və əlaqələndirilməsi, təcavüz nəticəsində işğala məruz qalmış hər bir üzvlər dövlətin ərazi bütövlüyünün və tam suverenliyinin bərpa olunmasına beynəlxalq hüquqa əsaslanmaqla və müvafiq regional və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etməklə dəstək vermək, ümumi maraqları təmin etmək namına üzvlər dövlətlərin global siyasət, iqtisadi və sosial qərar qəbul etmə prosesində aktiv iştirakını təmin etmək, İslam dövlətləri arasında iqtisadi və ticarət əməkdaşlığının gücləndirilməsi, mötədillik və dözümlülüyə əsaslanan İslam dəyərləri və təlimlərinin mühafizəsi, təşviq edilməsi və yayılması, İslam mədəniyyətinin təşviq edilməsi və İslam irsinin qorunması, İslamın ləkələnməsinə qarşı mübarizə aparmaq, sivilizasiyalar və dinlərarası dialoqu təşviq etmək və digər məsələləri özündə əks etdirir.

Açar sözlər: İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Türkiyə, Ədalət və İnkişaf partiyası

Bir çox beynəlxalq təşkilatlar ideoloji, siyasi, iqtisadi və mədəni məqsədlər üçün meydana çıxırlar, çünki ilkin məqsədləri eyni coğrafiya daxilində münaqişələrin qarşısını almaq və əməkdaşlığı gücləndirməkdir. Beynəlxalq təşkilatlar regional və global səviyyədə maksimum əməkdaşlığa əsaslanır. Bununla yanaşı üzvlər ölkələr arasında kiçik miqyaslı mübahisələrin qarşısını alırlar. Qarşılıqlı maraqlara əsaslanan iqtisadi, sosial, siyasi və hərbi əməkdaşlığın inkişafında təsirli olurlar. Bütün bu təsirləri nəzərə alaraq dağılmış İslam dünyası üçün fərqli axtarışlar edildi və beynəlxalq bir təşkilat üçün addımlar atıldı.

İslam dünyasında Osmanlı İmperiyasının parçalanması ilə bir çox böyük və kiçik dövlət meydana gəldi. Bu dövlətlərin əksəriyyəti İngiltərə və Fransa-nın mandatı altında idarə edilsə də onların bir çoxu II Dünya müharibəsindən sonra müstəqillik qazandılar. Ancaq xüsusilə Orta Şərq coğrafiyasında bölgü olduqca yüksək idi. Çünki eyni din və bölgə xalqları arasında sərhədlərin çəkilməsi və fərqli dövlətlərin qurulması və eyni bölgənin insanlarına fərqli şəxsiy-

yətlərin qoyulması da münasibətlərin təbiətinə təsir etdi. İkinci Dünya müharibəsindən sonra 1949-1951-ci illərdə İslam Dünyası Konfransı (Mü'temeri'l-allami'l İslami) adı ilə Kəraçidə görüşlər keçirildi və İslam dövlətlərinin toplanması üçün daha bir neçə addım atıldı. Ancaq İslam ölkələrinin fərqli ideoloji qütblərdə iştirak etmələri və ya öz aralarında maraqların toqquşması, arzu olunan birləşmənin yaranmasına mane oldu. Bütün müsəlmanları bir yerdə toplamaq fikri, Nigeriyanın Baş naziri Əhməd Bello tərəfindən 1965-ci ildə Məkkədə edilən Rəbbi'l-Alami'l-İslam'ın iclasında irəli sürüldü [7, 93].

1969-cu ilin avqust ayında Qüds şəhərində yerləşən Əl-Əqsa məscidinin yandırılmasından bir neçə gün sonra, 14 müsəlman ölkəsinin xarici işlər nazirləri Qahirə şəhərində fəvqəladə görüş keçirərək, Yaxın Şərqdəki vəziyyətin müzakirəsi ilə əlaqədar İslam dövlətlərinin Zirvə Konfransının keçirilməsi haqqında Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının irəli sürdüyü təklifi qəbul etmişlər.

1969-cu ilin 25 sentyabr tarixində Rabat şəhərində (Mərakeş Krallığı) müsəlman ölkələrinin dövlət və hökumət başçılarının konfransında qəbul edilmiş qərara əsasən İslam Konfransı Təşkilatı (İKT) yaradılmışdır. Həmin sammit zamanı qəbul edilmiş bəyanat görüşdə iştirak edən dövlətlər arasında iqtisadiyyat, elm, mədəniyyət və digər sahələrdə əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım üzrə məşvərətlərin keçirilməsi, öz aralarında yaranacaq problemlərin BMT-nin məqsəd və prinsipləri əsasında həll edilməsi barəsində öhdəlikləri əks etdirir. Bu tarixi hadisədən altı ay sonra, 1970-ci ilin mart ayında Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Ciddə şəhərində keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirlərinin I konfransında İÖT Baş Katibliyi təsis edilmişdir. İKT-nin ilk nizamnaməsi Rabat görüşündən üç il sonra - 1972-ci ilin mart ayında Ciddə şəhərində keçirilmiş Xarici İşlər Nazirlərinin Konfransında qəbul olunmuşdur. Nizamnaməyə əsasən, dövlət və hökumət başçılarının Rabat zirvə toplantısında, xarici işlər nazirlərinin Kəraçi (1970-ci il) və Ciddə (1972-ci il) konfranslarında iştirak etmiş və həmin sənədi imzalamış hər bir dövlət bu təşkilatın üzvü hesab olunmuşdur. 2008-ci ilin 13-14 mart tarixlərində Dakar şəhərində (Seneqal) İKT-nin 11-ci zirvə toplantısında isə yeni nizamnamə qəbul edilmişdir. 28-30 iyun 2011-ci il tarixlərində Qazaxıstan Respublikasının paytaxtı Astana şəhərində keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Surasının 38-ci sessiyası zamanı İslam Konfransı Təşkilatının adı İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İÖT) adı ilə əvəz olunmuşdur [4, 51].

Hazırda 57 dövlət İÖT-yə üzvdür. Bəzi dövlətlər, müsəlman icmaları, habelə bir sıra beynəlxalq və regional təşkilat İÖT yanında müşahidəçi statusa malikdir. Əhalisinin əksəriyyəti müsəlman olan BMT-yə üzv hər bir dövlət İÖT Nizamnaməsinə əməl etmək arzusunu əks etdirən ərizə ilə müraciət etməklə Təşkilata qoşulmaq hüququna malikdir. Bunun üçün İÖT XİN Şurasının qəbul etdiyi meyarlar nəzərə alınmaqla, Şurada konsensus təmin edilməlidir.

İÖT Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə sıx əməkdaşlıq edir. BMT Baş Məclisinin 36-cı sessiyasında "BMT ilə İÖT arasında əməkdaşlıq haqqında" qətnamə qəbul edilmiş və İÖT 1975-ci ildən etibarən BMT yanında müşahidəçi

statusa malikdir. Eyni zamanda, Cenevrədə və Nyu-Yorkda İOT-nin Daimi müşahidəçi missiyaları fəaliyyət göstərir. 2013-cü ilin iyun ayından etibarən İOT-nin Avropa İttifaqı yanında daimi müşahidəçi missiyası fəaliyyətə başlamışdır [6, 140].

İOT-in əsas qurumları İslam Sammiti, Xarici İşlər Nazirləri Şurası və Baş Katibdir. Üzv dövlətlərin başçılarından ibarət İslam Zirvə Konfransı, İOT-nin ən yüksək qərar qəbul edən orqanıdır. Siyasi qərarlar qəbul etmək, təşkilatın məqsədlərinə uyğun bir yol xəritəsi yaratmaq və İOT-yə üzv ölkələrə aid digər məsələlərə baxmaq üçün hər üç ildən bir görüşlər keçirilir. Hər adi iclasda İslam Zirvəsinin prezidenti seçilir. Xarici İşlər Nazirləri Şurası və Baş Katib İslam Zirvəsi görüşləri üçün lazımlı tənzimləmələr edir. Bu günə qədər cəmi 15 İslam sammiti keçirildi, bunlardan 13-ü adi, 2-si fəvqəladə haldır [2, 45].

Xarici İşlər Nazirlərinin İslam Şurası İslam Zirvə Konfranslarında və İslam Xarici İşlər Nazirləri iclaslarında qəbul edilən strateji qərarların və təşkilatın ümumi siyasətinin həyata keçirilməsi üçün hər il yığılır. Bu, üzv ölkələrin xarici işlər nazirlərinin iştirakı ilə həyata keçirilir və qəbul edilən qərarların icrası ilə əlaqədar inkişaf qiymətləndirilir. Baş katib – bu, İslam Zirvəsi və İslam Xarici İşlər Nazirlərinin iclaslarında qəbul edilən qərarların icrası və icra orqanı olaraq təşkilatın qanun və qaydalarına uyğun olaraq həyata keçirilməsidir. 1970-ci ildə keçirilmiş İslam Xarici İşlər Nazirlərinin 1-ci Konfransında qurulan Baş Katiblik vəzifələrini icra edərəkən təşkilatın əlaqəli təşkilatlarına kömək edir. Qərgahı Səudiyyə Ərəbistanının Ciddə şəhərində yerləşən İOT Baş Katibliyini İslam Xarici İşlər Nazirləri Şurası tərəfindən seçilən baş katib idarə edir. 2005-ci ildə ümumi katibliyin seçim proseduru dəyişdirildi və seçkilər səsvermə yolu ilə keçirilməyə başlandı. Ekmeleddin İhsanoğlu 2005-ci ildə demokratik yolla seçilən ilk baş katib idi. Baş katibi dörd seçilmiş müavin katibi müşayiət edir [3, 45].

BMT-dən sonra dünyanın ən böyük iştirakçı təşkilatı olan İOT beynəlxalq iqtisadi və siyasi təsisatlar arasında nüfuza sahib bir quruluş olsa da, üzv ölkələr arasındakı əməkdaşlığın zəifliyi və məhdud əməkdaşlıq təşkilatın təsir gücünü məhdudlaşdırır. Bəzi məsələlərdə İOT üzvləri arasındakı dilemma əsasən siyasi fərqlər, sərhəd mübahisələri, məzhəb məsələləri, demokratiya və insan haqları üzərində qurulur. Tətbiq olunan siyasətlərin əksəriyyətini başa düşə bilməməsi də ümumi bir iradənin yaranmasına ciddi maneə kimi çıxış edir. İOT müsəlman dövlətləri arasındakı problemləri həll etmək üçün bir araya gəlsə də, bu məqsədlə çox uğurlu olduğunu söyləmək olmaz. Təəssüf ki, bu günə qədər İslam dünyasında baş verən münaqişə proseslərinin qarşısını ala bilmədi və hətta bu baxımdan öz funksionallığını itirdi.

İslam dünyasında İOT-nin ən vacib missiyası birlik və həmrəyliyə nail olmaqdır. Ancaq 57 üzvü olan bir təşkilatın bu qədər fərqli maraqları və siyasətlərini ortaq bir hədəf ətrafında bir araya gətirməsi çox çətindir. Bu missiyanın həyata keçirilməsində ən böyük maneənin fərqli siyasi maraqları olan ölkələrin zirvə görüşlərində öz fikirlərini israr etmələri olduğu aydın olur.

Bu barışmaz münasibət təəssüf ki, İslam ölkələri arasında fikir ayrılığına səbəb olur. İnsanların hər biri eyni inanca sahib olsalar da, demək olar ki, hər bir beynəlxalq və ya regional problemdə bu ölkələrin fərqli tərəflərdə mövqeyi tarixi kin, məzhəbdən kənarlaşma və etnik etibarsızlıq kimi amillərə əsaslanır. Bu kimi səbəblər müsəlman ölkələri arasında qısamüddətli əməkdaşlığa və yaxınlaşmaya təsir göstərsə də, uzunmüddətli birliyə və həmrəyliyə fərqli amillər də təsir göstərir. Bu gün İslam ölkələri arasında birlik olmasa da, İƏT üzvlərinin iqtisadi və siyasi əməkdaşlığı və ya ən azı mövcud olanları inkişaf etdirməyə mane olan uzunmüddətli problemləri var. İƏT-nin quruluşunu çətinləşdirən bu siyasi, iqtisadi, mədəni, etnik, coğrafi və aktual amillər dövlətlər arasında əməkdaşlığı çox çətinləşdirir.

2000-ci illərdə Ədalət və İnkişaf Partiyasının iqtidara gəlməsi Türkiyə ilə Yaxın Şərq ölkələri arasındakı əlaqələrdə ciddi bir irəliləyiş idi. 2004-cü ildə İKT baş katibi Ekmeleddin İhsanoğlu, təşkilatın təbiiqi ilə əvvəlki dövrlərə nisbətən Türkiyədəki çəkisi artdı. Siyasi əlaqələrin inkişafı ilə iqtisadiyyat sahəsindəki əlaqələr də artdı və ikitərəfli ticarət sazişləri imzalanmışdır. 2008-ci ildə dünya iqtisadi böhranı, Avropa Birliyi ilə müqavilə bağlayan Türkiyə iqtisadiyyatı, İslam ölkələri ilə münasibətləri inkişaf etməyə başladı. Misirdə Ərəb Baharını tərk edən Mübarəkdən sonrakı seçki ilə mübarizə aparan Müsəlman Qardaşlardan biri olan Məhəmməd Mursi, İƏT başçılığı altında təsirli siyasət yürüdəcəyini bildirdi. Yaxın Şərq bölgəsində və İslam dünyasında təsirli olacağını göstərən Misir, eyni şəkildə İƏT-dən istifadə etməyi hədəf aldı. Ancaq 2013-cü ilin iyulunda baş verən çevrilişlə Mursi vəzifəsindən azad edildi və Müdafiə naziri Abdülfettah el-Sisi prezident oldu. Bu dövrdə İƏT-nin səmərəliliyi azaldı [1, 12-13].

Yaxın Şərqdəki vətəndaş müharibələri və regional münaqişələr 2003-cü ildə ABŞ-ın İraqa hücumu ilə daha da çətinləşdi. İƏT Türkiyə də daxil olmaqla əvvəlcə bir çox ölkələrin işğalına qarşı çıxdı. BMT-dən sonra dünyanın ən böyük beynəlxalq təşkilatı olan İƏT, müsəlman dünyasının bölünməsi və təsirli qərarlar qəbul edə bilməməsi səbəbindən işğalın qarşısını ala bilmədi. Türkiyənin İƏT başçılığı ilə İslam dünyasındakı problemlərin başından bəri Yəmən, İraq, Fələstin və qaçqın problemini həll edən vəziyyət, prioritet mövzular olaraq seçilir. Bundan əlavə, Avropada və dünyada yüksəlməyə başlayan anti-İslamçılıq (İslamofobiya) kimi yanaşmalar İKT-nin əsas gündəm maddələridir [1, 95-96].

İslam sülh dini olsa da, İslam coğrafiyasında baş verən terror hadisələri həm İslam ölkələri, həm də dinə ziddir. Bu hadisələrin azaldılması və ya ən azı bu hərəkətlərin hərəkət aralığının məhdudlaşdırma siyasəti gündəminə gətirilməsi, Türkiyənin başçılıq müddətində zəruri olan ən əhəmiyyətli işlərdən biridir. Bundan əlavə, Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğan, "Dinim sünni deyil, şiə deyil; mənim dinim İslamdır." cümləsi, Türkiyənin fikir ayrılığını aradan qaldıracağına işarə edir və İslamın təməl dəyərləri ilə birliyi təmin edəcək siyasətlərə üstünlük veriləcəyini bildirmişdir.

Türkiyədə son illərdə həyata keçirilən insan yönümlü siyasət, İslam dünyasında hər tərəfdən əhəmiyyətli dərəcədə qarşılır. Rəcəb Tayyib Ərdoğanın son zirvə toplantısında, üzv dövlətlər arasında koordinasiya və əməkdaşlığı gücləndirmək üçün İstanbulda qurulan İÖT Polis Əməkdaşlıq və Terrorizm və digər cinayətlərə qarşı Koordinasiya Mərkəzinin yaradılması təklifi də qəbul edildi. Bu quruluşun yaradılması ilə, İslam coğrafiyasında terror və terror aktlarını bəhanə edən xarici güclərin müdaxiləsinin qarşısını almaq və bölgənin daha etnik və coğrafi hissələrə bölünməsinin qarşısını almaq məqsədi daşıyır.

Yenə sammitdə qəbul edilən qərarlarda qadınların rolunun artırılması, İKT orqanına daxil olmaq və mütəmadi olaraq Qadınlar Konfransı təşkil etmək qərara alındı. İKT-nin qadın və qadın hüquqlarına əhəmiyyət verməsi, təsisatın beynəlxalq aləmdəki təsirini artıracaq və bununla bağlı tənqidlərin və İslam cəmiyyətində bəzi təməl problemlərin qarşısı alınacaqdır. İT-nin İstanbul Yekun Bəyannaməsində, sonrakı dövrdə ediləcək işlər və bəzi gündəlik istəklərdən bəhs olunur. Bəyannamədə İranla bağlı təəccüblü qiymətləndirmələr də yer alıb. Buna görə, Bəhreyn, Yəmən, İraq, Suriya və Livanın bölgədəki daxili işlərinə qarışmaqda və terrorçuluğa dəstək verməkdə günahlandırılan İran, Səudiyyə Ərəbistanında məhkəmə qərarlarına dair açıqlamalarına görə də tənqid edildi. Bəyanatda İÖT üzvləri, İrana qarşı bir mövqe tutaraq yürütdükləri siyasətlərin İslam dünyasında bir ayrılığa səbəb olduğunu bildirdilər. Yekun bəyannamədəki "İslam ölkələri ilə İran İslam Respublikası arasındakı münasibətlər" ifadəsi İranın ayrı bir kateqoriyada qiymətləndirilməsinin zəruriliyini göstərir. Ancaq İslam dünyasında bütün ölkələri bir dam altında bir yerə toplayaraq məzhəb fərqliliyinin təsirini qırmağı hədəfləyən bir təşkilatda bu cür bir dilin istifadəsinin doğurduğu dəyərlərə uyğundur. Bundan əlavə, Səudiyyə Ərəbistanı və İranın Şiə Qurtuluş Ordusu rəhbərliyi ilə əvvəllər qurulan İslam Ordusu İslam dünyasının yeni bir gərginliyə doğru irəliləyəcəyini göstərir. Lakin Türkiyə vəziyyətdən istifadə edərək bu gərginliyi minimuma endirmək, İÖT sədrliyi ilə lazımlı diplomatik təşəbbüsləri həyata keçirə bilər. Çünki Türkiyə həm İranın, həm də digər İslam ölkələrinin mümkün bir qarşিদurmanın baş verməsi ilə dialoq kanalının açıq və birbaşa əlaqəli olmasının qarşısını almağı bacarmalıdır. Türkiyənin İÖT dövrü başçılığı altında ediləcək fəaliyyətlərin, İÖT-2025 Strateji Fəaliyyət Planının zirvəsində qəbul edilməsi də həyata keçirilməsi baxımından əhəmiyyətlidir [3]. Bu fəaliyyət planına sülh, təhlükəsizlik, Fələstin və Qüds, yoxsulluqla mübarizə, terrorizm və ekstremizmə qarşı mübarizə, investisiya və maliyyə fəaliyyətləri və insan hüquqları kimi mövzularda prioritet olan 107 hədəf daxildir. Xüsusilə islamofobiya və terrorizm vacib mövzulardır.

İÖT, əlli illik bir tarixə sahib olmasına baxmayaraq, beynəlxalq gündəmi təyin etmək üçün bu günə qədər heç bir qərar qəbul edə bilmədi. Üzvlərinin sayına görə BMT-dən sonra ən böyük qurum olmasına baxmayaraq, orta siyasət qura bilməməsi bu quruluşu passiv edir. Müsəlmanlara təsir edən hadisələrdə həll yollarının tapılmaması və bölgədən kənar ölkələrdən dəstək

istəməsi, İƏT-nin qurucu fəlsəfəsinə ziddiyyət təşkil edir.

Təşkilatdakı dominant qüvvələrin bir-biri ilə barışmaq üçün zəmin tapmaq əvəzinə bir-birlərini zəiflətmək üçün addımlar atması bölgələrindəki problemlərin həllini daim ləngidir. Təşkilat daxilindəki problemlərin həlli üçün bir araya gələn təşkilatlar, problemin kökünü tapmaqdan əvvəl, hadisəni xarici qüvvələrin üzərinə ataraq, həlli yollarını tapa bilmirdi. Belə bir vəziyyət, İƏT-ni həll edə bilməyən bir təşkilat halına gətirdi.

Yaxın Şərqdəki vətəndaş müharibələrinin dayandırılı bilməməsi, Fələstin məsələsinin həlli üçün siyasətlərin inkişaf etdirilməməsi, bölgə xalqlarının qaçqın olduqları, bir araya gələrək belə bir böyük problem qarşısında bir qərar verə bilməmələri İƏT-nin ciddi inancının zəifləməsinə səbəb oldu. 2005-ci ildə 10 illik bir islahat prosesi müzakirə edildi və görülməli tədbirlər göstərildi. 2016-cı ildə İstanbul Zirvəsində qəbul edilən İƏT-2025 Strateji Fəaliyyət Planı effektiv həllərin verilməyi mesajını çatdırsa da, bu sahədə baş verənlər təşkilatın insanlar arasında etimadını itirməsinə səbəb olur. Son bir neçə ildəki iqtisadi və siyasi inkişafı ilə bölgədəki bir çox cəmiyyətə ümid verən Türkiyə prezidentliyində ediləcək işlər, İƏT-nin gələcəyi üçün təsirli siyasət olacağı təəssüratı verir. Səudiyyə Ərəbistanı və İran arasındakı soyuq müharibə, Türkiyənin İƏT ətrafında neytral mövqeyi, bu iki ölkə arasında bir uzlaşma təmin edə biləcəyi və ya bölgədə gərginliyi azaltma addımlarının atılmasına baxmayaraq, bu sahədəki gərginlik davam edir.

İƏT çərçivəsində bir təşkilat olaraq fəaliyyət göstərən çox sayda bölmə var. Lakin bunlar kifayət qədər işlək və effektiv deyil. Daha təsirli bir quruluşa sahib olmaq üçün İƏT, BMT kimi güclü qərar qəbul edənlər meydana gətirməli və ortaq məqsədlər üçün qəbul edilən siyasətdən başqa münasibət qəbul edən üzv dövlətlər üçün sanksiyalar da daxil olmaqla müxtəlif radikal qərarlar qəbul etməlidir. Bu şəkildə təşkilatın gücü hiss ediləcək və müsəlmanlar arasında ortaq məqsəd və düşüncələr meydana gələcəkdir. Türkiyənin başçılığında ediləcək olan İKT-nin daha da irəliləməsinə imkan verəcək, gələcək üçün müsəlmanlara ümid bəsləyəcək.

ƏDƏBİYYAT

1. Baskın Oran, Türk Dış Politikası. Cilt I: 1918-80, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.10-15
2. Davut Dursun, İslam Konferansı Təşkilatı, İletişim Yayınları, 2009, cild.23, İstanbul, s.49-53
3. Ekmeleddin İnsanoğlu, Yeni Yüzyılda İslam Dünyası: İslam Konferansı Təşkilatı 1969-2009, Times Yayınları İstanbul, 2013, s.44-46
4. Fahir Armaoğlu, 20.yy Siyasi tarixi 1914-1995, cild 2, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005, s.845
5. Gökçen Alpkaya, Türkiyə və İslam Konferansı Örgütü, SBF, C.XLVI, Ankara, 1991, s.55-70
6. Halil Akmani, Yuqoslaviyanın Dağılma Sürecində Türkiyənin İç Siyasi Durumu və Dağılmaya Yaklaşımı, Akademik Sosial Araştırmalar Dergisi, Sayı16, 2015, s.139-156
7. Mehmet Karagül. Türk Dünyası və Milletlerarası Örgütler, cild 4, 14 sayılı, İstanbul, Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2012, s.90-125
8. "Turk-İslam Birliğı Dünya Güvenliğine Zemin Olacaktır", İlim Araştırma Dergisi, Sayı: 6, 2004
9. İslam İşbirliğı Təşkilatı (İİT) // <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirliğı-teskilati.tr.mfa>

ОРГАНИЗАЦИЯ ИСЛАМСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ТУРЦИЯ

А.А.БАБАЕВА

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается роль организации в исламских странах, а также сотрудничество и отношения между Турецкой Республикой. В нем обсуждается расширение и укрепление братских и солидарных отношений между государствами-членами, защита и сохранение общих интересов, а также поддержка законной позиции государств-членов, а также консолидация и координация усилий государств-членов на международной арене.

Ключевые слова: Организация Исламского Сотрудничества, Турция, Партия справедливости и развития

ISLAMIC COOPERATION ORGANIZATION AND TURKEY

A.A.BABAYEVA

SUMMARY

The article examines the role of the organization in Islamic countries, as well as cooperation and relations between the Republic of Turkey. It discusses expanding and strengthening fraternal and solidarity relations between member states, protecting and maintaining common interests, as well as supporting the legitimate position of member states, as well as consolidating and coordinating the efforts of member states in the international arena.

Keywords: Organization of Islamic Cooperation, Turkey, Justice and Development Party